

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.10.52>

УДК 336.572

С. А. Теслюк,

к. е. н., доцент кафедри фінансів,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/00000000-0003-2364-0257>

Б. В. Мороз,

здобувач спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/00000009-0001-5701-8258>

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

S. Tesliuk,

PhD in Economics, Associate Professor,

*Associate Professor of the Department of Finance, Lesya Ukrainka Volyn National
University*

B. Moroz,

*Applicant for the speciality «Finance, Banking, Insurance and Stock market»,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

FINANCIAL RESULTS OF THE PENSION FUND OF UKRAINE DURING THE WAR

У статті досліджено особливості та динаміку фінансових результатів діяльності Пенсійного фонду України в умовах війни. Визначено, що в контексті військових дій Пенсійний фонд зіткнувся з численними викликами та проблемами, пов'язаними з фінансуванням його доходів та видатків. Проаналізовано ефективність регуляторних заходів щодо компенсації фінансових втрат Пенсійного фонду та забезпечення довгострокової стійкості системи пенсійного забезпечення. Розглянуто заходи, які застосовувалися урядом України для забезпечення фінансової стійкості Пенсійного фонду після початку війни, та їхню ефективність. Досліджено специфіку проблем та викликів, які стоять перед Пенсійним фондом в умовах війни, а також запропоновано принципи забезпечення ефективного розвитку системи соціального забезпечення в Україні. Визначено, що публічні фінанси та соціальна безпека в Україні в умовах війни стали досить вразливими з точки зору забезпечення джерел фінансування.

The article examines the peculiarities and dynamics of the financial results of the Pension Fund of Ukraine during the war. It was determined that in the context of military operations, the Pension Fund faced numerous challenges and problems related to the financing of its income and expenses. The effectiveness of regulatory measures to compensate for financial losses of the Pension Fund and ensure the long-term sustainability of the pension system is analyzed. The measures applied by the government of Ukraine to ensure the financial stability of the Pension Fund after the start of the war and their effectiveness are considered. The specifics of the problems and challenges facing the Pension Fund in wartime conditions were studied, as well as the principles of ensuring the effective development of the social security system in Ukraine were proposed. It was determined that public finances and social security in Ukraine in war conditions have become quite vulnerable from the point of view of securing funding sources. The impact of military operations on the financial results of the Pension Fund of Ukraine was studied. It is proven that as a result of the war there was a significant increase in the needs for social benefits and pensions, which caused additional pressure on the financial resources of the Pension Fund. A set of measures aimed at ensuring the stability of financing of the

Pension Fund in wartime conditions, including changes in the system of collecting pension contributions and managing the fund, was evaluated. It has been proven that the financial stability of the Pension Fund of Ukraine in the conditions of war is extremely important for ensuring social support for citizens affected by the conflict. The need to take into account the experience of countries that faced similar challenges in the field of social security in the context of military conflicts was determined. The impact of the war on the financial condition of non-state pension funds, as well as on the social and economic consequences for pensioners and other socially vulnerable population groups, is considered. It has been investigated that the pension system of Ukraine in the conditions of war needs improvement and stable financial solutions. It was determined that the implementation of reforms in the field of pension provision and optimization of resources can be decisive for ensuring the proper standard of living of pensioners and effective support of citizens in wartime conditions.

Ключові слова: пенсійний фонд, видатки пенсійного фонду, доходи пенсійного фонду, соціальне забезпечення, фінансова стійкість.

Keywords: pension fund, pension fund expenses, pension fund income, social security, financial stability.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема забезпечення належної ефективності фінансових результатів Пенсійного фонду України в умовах війни полягає у вирішенні складних викликів, перед яким стоїть країна в даний час. Військові дії призвели до суттєвого зростання потреб у пенсійних виплатах для постраждалих громадян. Це створило додатковий фінансовий тиск на Пенсійний фонд у зв'язку із збільшенням обсягу соціальних виплат. Водночас, в умовах війни зростає нестабільність на фінансових ринках, що загрожує функціонуванню пенсійної системи держави загалом. Додатково варто зазначити, що актуальність даної проблеми зростає у зв'язку з необхідністю забезпечення належного рівня

пенсійного забезпечення та соціальної підтримки громадян, особливо тих, хто постраждав через військові дії.

Оптимальне вирішення цієї проблеми передбачає розробку та впровадження ефективних стратегій збору та розподілу фінансових ресурсів, а також управління ризиками на фінансових ринках. Також для її вирішенні ключову роль відіграє уряд, який повинен розробити та впровадити політику, спрямовану на забезпечення стабільності функціонування пенсійного фонду в умовах війни. Такі заходи можуть включати в себе перегляд системи збору внесків, оптимізацію витрат та інші дії, необхідні для забезпечення стійкості фінансового стану Пенсійного фонду України.

Проблематика фінансових результатів Пенсійного фонду України в умовах війни також включає в себе питання соціальної справедливості та розподілу ресурсів. Війна призвела до суттєвого зростання соціального нерівності та потреби в екстреному забезпеченні пенсійних прав для осіб, які стали жертвами війни. Це потребує перегляду критеріїв отримання пенсій та визначення справедливих ставок пенсійного забезпечення для різних категорій громадян. У свою чергу, забезпечення фінансової стабільності та справедливого розподілу пенсійних ресурсів в умовах війни вимагає комплексного підходу, який враховує потреби різних соціальних груп та ефективного управління фінансами Пенсійного фонду.

Усе це визначає актуальність дослідження даної проблеми з метою визначення найбільш оптимальної стратегії забезпечення стійкості Пенсійного фонду України для дієвого забезпечення громадян належними пенсійними виплатами в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення фінансової стійкості та результатів діяльності Пенсійного фонду України в умовах війни набула особливої актуальності з початком військової агресії з боку росії. Втім, питання вирішення проблематики, пов'язаної з фінансовими результатами діяльності Пенсійного фонду та пошуку шляхів її вирішення не є новим для сучасної економічної науки. Зокрема, вагомий внесок в дослідження ефективності фінансових результатів діяльності Пенсійного фонду та ризиків, пов'язаних із збільшенням потреб у пенсійних виплатах здійснено в праці М. В. Бачинської. При

цьому розглядаються заходи, які необхідно здійснювати уряду для компенсації фінансових втрат та забезпечення стабільності пенсійного фонду [1].

Важливий внесок у вивчення фінансової стійкості соціальних систем в умовах військового конфлікту здійснено в роботах Ю. О. Чалюк, яка досліджує вплив військового конфлікту на фінансову стійкість соціальних систем загалом, зокрема на систему пенсійного забезпечення. При цьому аналізується міжнародний досвід та визначено рекомендації для забезпечення стабільності функціонування Пенсійного фонду в умовах війни [6; 7; 8].

Крім того, дослідження питань реформування пенсійної системи в Україні в умовах наростання зовнішніх викликів та загроз здійснено в роботі М. І. Дзямулича, який досліджує історію та результати реформ пенсійної системи в Україні та оцінює їх вплив на фінансовий стан Пенсійного фонду. Автор також стверджує про необхідність подальших реформ у даній сфері [2].

Також актуальні питання соціального захисту пенсіонерів в умовах війни розглядаються в дослідженні Т. А. Крушельницької, яка порівнює досвід України із світовими практиками забезпечення соціального захисту пенсіонерів в умовах військових дій, аналізується функціональна ефективність урядових регулятивних заходів, а також визначаються стратегії для покращення фінансового стану пенсійної системи [3].

Загалом наразі існує об'єктивна необхідність поглиблення досліджень, пов'язаних з ефективністю фінансових результатів Пенсійного фонду України в умовах війни та пошуку підходів до їх вирішення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у аналіз фінансових результатів Пенсійного фонду України в контексті військового конфлікту, визначення впливу війни на динаміку його доходів та видатків з метою розробки пропозицій щодо оптимізації системи пенсійного забезпечення в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після початку повномасштабної російської агресії навесні 2022 року, Пенсійний фонд України стикнувся з низкою суттєвих викликів та проблем, що суттєво вплинули на фінансування його доходів

та видатків. Перш за все, це було зумовлено значним збільшенням чисельності осіб, постраждалих внаслідок військових дій, що призвело до зростання обсягу пенсійних виплат і мало наслідком формування додаткового фінансового тиску на фонд. Ще одним викликом стало питання недостатнього фінансування видатків Пенсійного фонду внаслідок загального деструктивного впливу війни на національну економіку. Усе це формує необхідність пошуку нових джерел фінансування та перегляду системи збору пенсійних внесків з роботодавців. Зокрема, надзвичайно важливо враховувати ризики, що сформувалися в умовах війни і чинять негативний вплив на фінансові ринки, а також – можливість системних збоїв у функціонуванні пенсійної системи загалом. Зрештою, важливим аспектом є забезпечення справедливого та ефективного розподілу фінансових ресурсів для забезпечення належного рівня соціального захисту всіх громадян в умовах військових дій.

Якщо вести мову про фінансові результати діяльності Пенсійного фонду України, то вони являють собою різницю між доходами та видатками фонду за певний період. Крім того фінансові результати – це комплексний показник, який відображає фінансовий стан та продуктивність фонду в забезпеченні пенсійних виплат та інших соціальних видатків держави. Вони включають в себе акумульовані кошти від населення у вигляді пенсійних внесків, додаткові джерела фінансування, такі як цільові державні асигнування, а також розмір та розподіл пенсійних виплат серед пенсіонерів. При цьому фінансові результати також враховують фактори, що впливають на фінансовий стан Пенсійного фонду, такі як демографічні та економічні зміни, інфляція, та вартість життя. Відповідно, фінансові результати важливі для оцінки стійкості та ефективності пенсійної системи та розробки стратегій для забезпечення соціального захисту громадян.

Крім того, фінансові результати діяльності Пенсійного фонду України також відображають його здатність вирішувати соціальні завдання в умовах внутрішніх та зовнішніх факторів, включаючи економічні кризи та геополітичні виклики. Вони стають орієнтиром для оцінки дієвості урядової політики у сфері соціального захисту та для визначення параметрів необхідних реформ у сфері пенсійного забезпечення. При цьому в контексті війни, фінансові результати набувають

особливого значення, оскільки вони визначають можливість забезпечення належних умов життя для пенсіонерів, а також відповідальність держави перед своїм населенням в умовах надзвичайного стану.

Водночас необхідно зазначити, що в Україні уже багато років спостерігається структурний дисбаланс в результатах діяльності Пенсійного фонду, котрий був пов'язаний із суттєвими недостачами у сфері його доходів. Це призводило до постійної щорічної необхідності здійснювати дофінансування видатків фонду за рахунок Державного бюджету або операцій з цінними паперами, яка викупувалися Національним банком, а одержані кошти спрямовувалися на фінансування Пенсійного фонду, одночасно являючи собою приховану інфляційну емісію.

Після початку війни структурні деформації в доходах та видатках Пенсійного фонду посилися у зв'язку з падінням економічної активності в регіонах України, у котрий розпочалися бойові дії, а також у зв'язку з масовим відтоком населення в інші країни. Крім того, зріс рівень видатків Пенсійного фонду у зв'язку із зростанням чисельності осіб, котрі потребували допомоги внаслідок негативного впливу військових дій. Тому порівнювати склад видатків фонду у довоєнний та воєнний час недоцільно у зв'язку з суттєвими відмінностями в умовах функціонування економічної системи та різного рівня соціальних проблем в суспільстві, до вирішення яких залучається Пенсійний фонд, як елемент системи соціального забезпечення. Проте, варто порівняти структуру видатків фонду за період після початку війни для того, щоб оцінити його здатність адаптуватися до зміни умов функціонування, а також для визначення зміни тенденції напрямків його видатків (рис. 1).

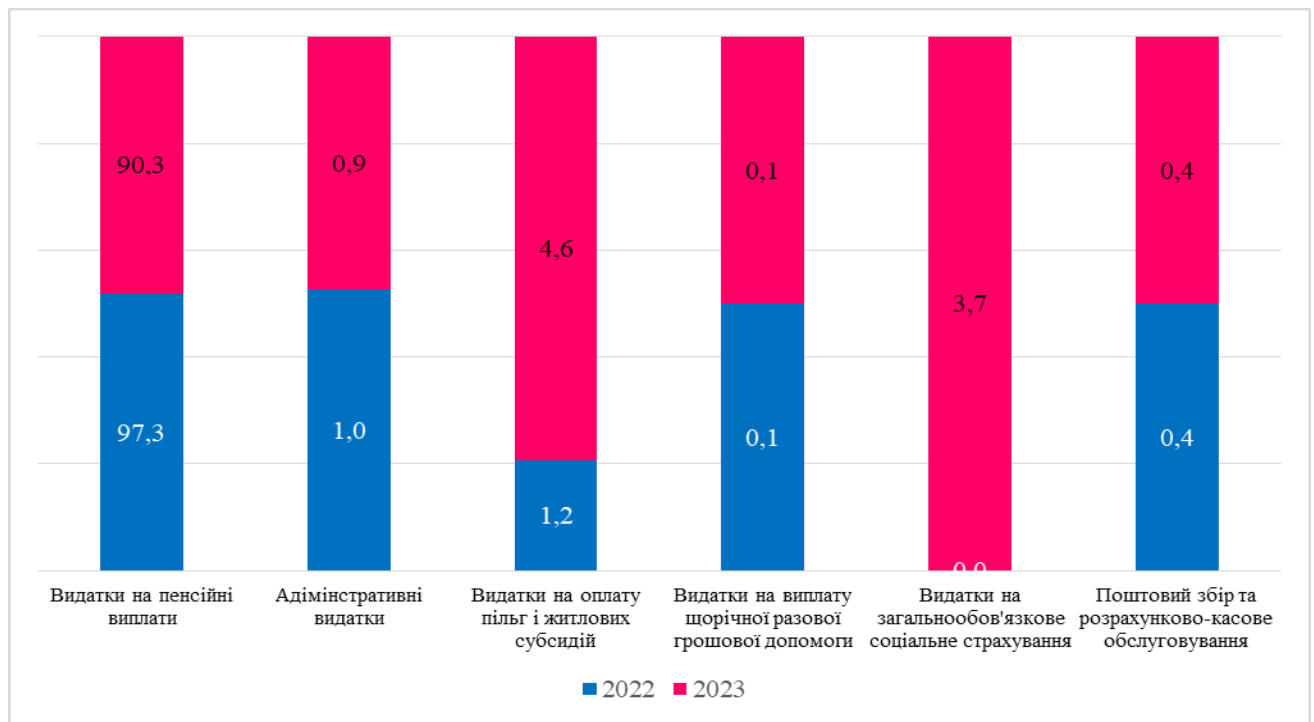


Рис. 1. Структура видатків Пенсійного фонду України за 2022 – вересень 2023 року, %

Джерело: систематизовано за даними [4].

Таким чином, бачимо, що за дев'ять місяців 2023 року відбулися суттєві зміни в структурі видатків Пенсійного фонду України. Зокрема, якщо у перший рік війни максимальні зусилля були спрямовані на забезпечення стабільності пенсійних виплат, які у підсумку склали 97,3%, то у 2023 році Пенсійний фонд розширив число отримувачів і призначення виплат, внаслідок чого частка пенсійних виплат склала 90,3%. Зокрема, це стосується витрат на соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві. Якщо у 2022 році Пенсійний фонд взагалі не здійснював виплат за даним напрямком, то за січень – вересень 2023 року частка таких видатків у загальній їх структурі склала 3,7%. Також варто відзначити суттєве зростання частки видатків фонду на оплату пільг і житлових субсидій для пенсіонерів. Якщо у 2022 році вона складала 1,2%, то за дев'ять місяців 2023 року її значення зросло до 4,6%. При цьому необхідно зауважити, що таке зростання головним чином зумовлене зростанням числа пенсіонерів, які потребують такої допомоги внаслідок деструктивного впливу війни.

Необхідно також зазначити відчутну динаміку, котра характеризує зростання обсягу видатків Пенсійного фонду України в порівнюваних періодах. Зокрема, у

2022 році загальний обсяг усіх видатків фонду склав 589971,7 млн. грн. В той же час, за січень – вересень 2023 року їх обсяг становив 554008,3 млн. грн., що складає 93,3% від показника 2022 року. Відповідно, можна зробити висновок, що за підсумками 2023 року буде зафіксовано суттєве зростання загального обсягу видатків Пенсійного фонду України, котре може перевищити показник попереднього періоду більш, ніж на 20%.

При цьому варто зауважити, що частина такого зростання обумовлена, як уже зазначалося, зростанням частки осіб, котрі потребують додаткових виплат та допомог у зв'язку з важким матеріальним становищем. З іншого боку, зростання витрат обумовлене також і інфляційними процесами, що спостерігаються в Україні від початку війни і мали особливо високі темпи у першій половині 2022 року. У зв'язку з цим відбулось зростання розмірів призначених пенсій, а також збільшився обсяг виплат за компенсацією житлово-комунальних послуг та витрат за соціальним страхуванням пенсіонерів.

Крім того, оскільки аналіз фінансових результатів передбачає необхідність оцінки як витрат, так і доходів, то оцінимо структуру доходів Пенсійного фонду України за відповідний період (рис. 2).

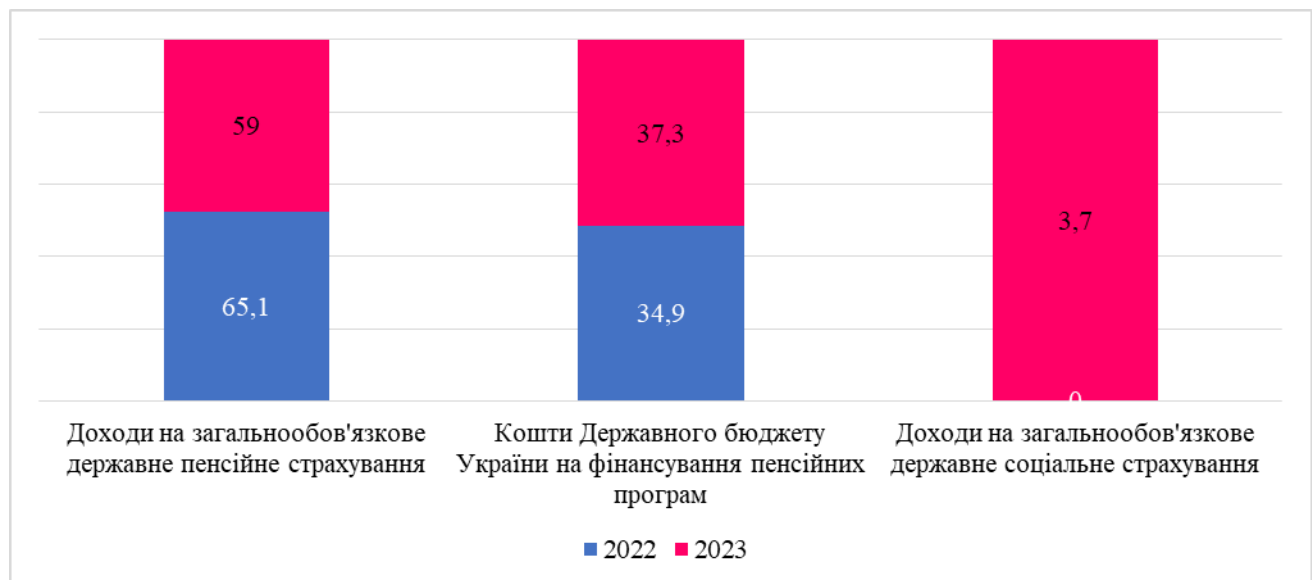


Рис. 2. Структура доходів Пенсійного фонду України за 2022 – вересень 2023 року, %

Джерело: систематизовано за даними [4].

Як бачимо, за аналізований період відбулись значні зміни і в структурі доходів Пенсійного фонду України. Зокрема, значно зменшилася частка власних доходів, котрі передбачають надходження від збору на пенсійне страхування, який сплачується як застрахованими особами, так і роботодавцями. Якщо у 2022 році цей збір давав 65,1% усіх надходжень, то за січень – вересень 2023 року його частка знизилася до 59%, що складає мінімальне історично значення в діяльності Пенсійного фонду. Це свідчить про наростання кризових явищ в економіці, коли скорочується загальний обсяг виробництва та зменшилося число платників податків у зв'язку з окупацією частини територій України та міграційними процесами, зумовленими війною. Відповідно, внаслідок такого скорочення зростає частка видатків Держаного бюджету, які спрямовуються на дофінансування діяльності Пенсійного фонду України [5]. Зокрема, за дев'ять місяців 2023 року вона склала 37,3% від усіх надходжень. При цьому варто зауважити, що ще 3,7% надходжень склали доходи від збору на соціальне страхування, котрі були відсутні у 2022 році.

Необхідно також відзначити загальну динаміку надходжень коштів до Пенсійного фонду. Так, у 2022 році сукупний обсяг надходжень до бюджету фонду склав 620390,2 млн. грн. А за дев'ять місяців 2023 року до Пенсійного фонду надійшло 568691 млн. грн., що складає 91,6% від показника 2022 року. Загалом це свідчить про зростання обсягів коштів, що надходять у розпорядження фонду і дає підстави стверджувати, що за підсумками 2023 року надходження зростуть теж більш як на 20%. Проте, як уже зазначалося, таке зростання, з одного боку, зумовлене інфляційними процесами в державі, а з іншого – являє собою збільшення обсягу державних дотацій для покриття бюджету фонду внаслідок збільшення потреби у забезпеченні виплати пенсій та допомоги пенсіонерам.

Загалом бачимо, що фінансові результати діяльності Пенсійного фонду України в умовах війни зазнали суттєвих змін та структурної трансформації, зумовленої деструктивним впливом військових дій на національну економіку. Спостерігається зростання видатків фонду та одночасно збільшується його потреба у дофінансуванні за рахунок Державного бюджету України. Вирішення проблем, зумовлених впливом війни, котрі впливають на фінансові результати діяльності

фонду, відтак, потребує прийняття системних рішень у сфері вдосконалення власних надходжень фонду, достатніх для покриття необхідних видатків.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, приходимо до висновку, що фінансові результати діяльності Пенсійного фонду України в умовах війни визначаються сукупністю складних факторів та викликів. Військові дії призвели до суттєвого зростання потреб здійсненні виплат за рахунок фонду, особливо для постраждалих громадян, що зумовило додатковий фінансовий тиск на Пенсійний фонд. Додатковим викликом стали негативні економічні коливання, зумовлені війною, які вплинули на зменшення надходження власних фінансових ресурсів.

Тому, зважаючи на визначені проблеми Пенсійному фонду України необхідно розробити та впровадити ефективні стратегії для збереження стійкості фінансів та водночас забезпечення належного рівня пенсійного забезпечення для всіх категорій громадян, котрі одержують виплати та допомоги за його рахунок. При цьому необхідно особливо акцентувати увагу на необхідності реформування системи збору та акумуляції внесків, розподілу ресурсів, і врахування ризиків. Разом з тим, критично важливим завданням є формування планів уряду щодо розвитку та вдосконалення системи соціального захисту населення в умовах війни для забезпечення стабільного фінансування потреб населення. При цьому оскільки Пенсійний фонд виступає складовою даної системи, то його належна підтримка та розвиток і є передумовою ефективного функціонування усієї системи соціального захисту населення.

Література

1. Бачинська М. В. Інституційне забезпечення соціальної сфери України в умовах війни. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2023. №2(19). С. 263–271.
2. Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Особливості функціонування системи недержавних страхових пенсійних фондів в Україні. *Економічний форум*. 2020. №1. С. 135–140.

3. Крушельницька Т. А., Івашов М. Ф. Світові тенденції та національні суперечності державної соціально-економічної політики на прикладі пенсійного забезпечення. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. №. 1(36). С. 49–57.

4. Пенсійний фонд України : офіційний веб-сайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення 12.10.2023 р.).

5. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2022. №4(221). С. 64–73.

6. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. №37.

7. Чалюк Ю. О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. №31. С. 138–145.

8. Чалюк Ю. О. Соціальні послуги в умовах соціалізації глобальної економіки: теорія та практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2022. 320 с.

References

1. Bachynska, M. V. (2023), “Institutional support of the social sphere of Ukraine in the conditions of war”, *Aktualni problem rozvytku ekonomiky regionu*, vol. 2(19), pp. 263–271.

2. Dziamulych, M. I. and Chyzh, N. M. (2020), “The main features of the functioning of the non-state insurance pension funds in Ukraine”, *Ekonomichnyi Forum*, vol. 1, pp. 135–140.

3. Krushelnytska, T. A. and Ivanov, M. F. (2023), World trends and national contradictions of state social and economic policy on the example of pension provision. *Publichne upravlinnia ta mytne administuvannia*, vol. 1(36), pp. 49–57.

4. The official site of Pension Fund of Ukraine (2023), available at: <https://www.pfu.gov.ua> (Accessed 12 October 2023).

5. Tretiak, D. and Miedviedkova, N. (2022), “Management of fiscal risks of the state budget of Ukraine in war conditions”, *Visnyk Kyivskogo natsionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 4(221), pp. 64–73..

6. Chaliuk, Yu. O. (2022), “Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 37.

7. Chaliuk, Yu. O. (2020), “Indices as evaluation criteria of international socio-economic dynamics”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo Universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 31, pp. 138–145.

8. Chaliuk, Yu. O. (2022), *Sotsialni poslugy v umovakh sotsializatsii globalnoi ekonomiky: teoria ta praktyka* [Social services in the conditions of socialization of the global economy: theory and practice], KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2023 р.